

СТАТИИ И СТУДИИ

ГЕОРГИ РАКОВСКИ (1821-1867) – ПРЕДВЕСТИКЪТ НА МОДЕРНА БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р Пламен Павлов

През 2021 г. се навършиха 200 години от рождението на Георги Стойков Раковски (1821-1867) – знакова годишнина, която се превърна в подходящ повод да бъдат припомнени личността и делата на един от най-великите българи „на всички времена“. В тази наглед патетична оценка няма никакво преувеличение... Очевидна е необходимостта и в научен, и особено в обществен план „невъзможният“ Раковски (емоционална, но точна оценка на Иван Вазов) да бъде „върнат“ там, където му е мястото – в челната редица на българския национален пантеон. Още през 1882 г. в „Епопея на забравените“ Иван Вазов обезсмърти изумителната до неправдоподобност личност Раковски със силата на своето слово:

*Мечтател безумен, образ невъзможен,
на тъмна епоха син бодър, тревожен ...
Един само буден сред толкова спящи...*

За съжаление, през годините Раковски попада „в сянката“ на своите ученици и последователи, на първо място на Васил Левски и Христо Ботев. Да съизмерваме своите националните водачи е безсмислено, но първият от тях все пак е Раковски! От една страна, по едни или други причини, той като че ли се оказва прекалено „елитарен“ за следващите поколения революционери, нямали възможността да го познават лично, да четат с трепет „Дунавски лебед“, да съпреживяват вълненията на героите на „Горски пътник“... От друга страна, самата „компресия“ на събитията, появата на нови водачи от следващите поколения, отправя Раковски назад във времето. Това поне донякъде е парадоксално, защото Априлската епопея е едва девет години след смъртта на Раковски, последвана от Руско-турската война! Така или иначе, драматичните промени „изместват“ Раковски към „по-далечната“ ни история...

И все пак, „народният войвода“, в когото чужденците разпознават бъдещия „княз“ на свободна България, не е забравен. Дори и в тревожното време на Първата световна война, през 1917 г. са отбелязани петдесет години от неговата смърт. По този повод Боян Пенев пише:

„Да честваме паметта на един голям човек от миналото, значи не да се върнем при мъртвите, а да се приобщим отново към тях, които никога не умират... В Раковски се оглежда несъкрушима воля и енергия... Вдъхновен за необикновени дела, Раковски упорито продължава да работи, твърдо убеден че усилията му един ден ще се увенчат с успех – и ако той лично не постигне тоя успех, ще го постигнат други, които ще тръгнат по неговия път...“

Раковски съчетава в себе си качествата на интелектуалец, харизматичен водач, организатор, политик, идеолог... Благодарение на проф. Иван Шишманов, акад. Михаил Арнаудов, проф. Веселин Трайков и други учени днес познаваме сравнително добре неговият живот и революционната дейност, неговите книги и вестници, заниманията му с история, поезия, езикознание, етнология, фолклор, с какво ли не... Раковски издава вестници, изследва българската история, език, етнография и фолклор, създава революционна поезия... Патриотичната страст пронизва трудовете на Раковски, да не говорим за уникалната му кореспонденция със стотици тогавашни българи, но и с видни личности от други държави. В целия му драматичен живот публицистиката, поезията и научните търсения по невероятен начин преливат в радикални политически замисли и действия. За Раковски пътят към свободата е „... открита борба с турското правителство...“

Раковски олицетворява със своето творчество и с делата си миналото величие на България и европейската по тип модерност. Нека само припомним поемата „Горски пътник“ (1857 г.), която въпреки своите литературни слабости, оказва феноменално въздействие върху раждащата се интелигенция, а дори върху суровите, вече „политически“ хайдутите. Ако отново се обърнем към стиховете на Вазов:

*Мисъл и желязо, лира и тръба –
всичко ти бе вкупом за една борба!*

Роден през 1821 г. във будния възрожденски Котел, Съби Стойков Попович, както е рожденото му име, учи в родния си град, после при прочутия „даскал“ Райно Попович в Карлово, след кое-

то получава солидно за времето си образование във висшата по тип „Велика гръцка школа“ в Цариградския квартал Куру чешме. Раковски е потомък на фамилия, по предание наследница на българското болярство. Затова Раковски пише, че тръгва по пътя на борбата с поробителите „... от сродников пример разпален...“ Чичовците на бъдещия революционен водач, на първо място Дачо, се прославят при отбраната на Котел от нападенията на кърджалиите. Минко, друг негов чичо, взема участие във „Филики Етерия“ на гръцкия национален лидер Александър Ипсиланти през 1821 г. Най-силно обаче е влиянието върху младия Раковски от страна на любимия му вуйчо капитан Георги Мамарчев (1786-1846), командир на български доброволци в руско-турските войни от 1806-1812 и 1828-1829, а впоследствие един от организаторите на Велчовата завера през 1835 г. Раковски възприема неговия пример и дори името му „Георги“ като свое лично!

В края на 30-те години на XIX в. Раковски участва в създаването на българското „Македонско дружество“ в Атина – революционна организация на български ученици в гръцката столица и техни съмишленици от други места, поставили си за задача освобождението на своя народ. Истинският му „дебют“ в революционното движение обаче е т.нар. Втори Браилски бунт през есента и зимата на 1841-1842 г. – събитие, което също незаслужено днес полузабравено... Днес е изяснена водещата роля на едва 21-годишния „даскал Георги“ в организацията на бунта. Заедно с „капитаните“ гърци Спирос и Ставри той организира закупуване на оръжие от Одеса чрез търговеца Георги Карловски Казака (по-късно свързан и с Васил Левски), живеещ в Галац, и Петър Ганчев, българин на руска служба. Замисълът включва набирането на около 6 хиляди въоръжени българи и гърци от Влашко, Молдова и Бесарабия, тогава в пределите на Русия. Противдействието на властите проваля смелия план за вдигане на въстание в България. В избухналата престрелка (10 февруари 1842 г.) загива един влашки офицер, а Раковски е принуден да сложи оръжие. Отведен в Букурещ, младият революционер е осъден на смърт! Слава Богу, гръцкият му паспорт го спасява от екзекуция. Предаден на властите в Атина, Раковски с гръцка подкрепа намира убежище в далечната Марсилия...

След завръщането си от Франция Раковски се прибира в Котел, но след интриги от страна на местни чорбаджии заедно със своя баща попада в затвора в Цариград. Тригодишният престой в

тъмницата с нейните непоносими условия прави младия българин още по-непримириим противник на чуждата власт. През 40-те години той се включва в борбите на цариградските българи за самостоятелна българска църква. Със своята енергия и предприемачески дух се заема с „бизнес“ и е на път да се превърне милионер! Спечелил авторитет като адвокат в турската столица, влиза в делови отношения с богатия Мустафа бей Екмекчи и вече е „чорбаджи Георги“! През 1849 г. поема събирането на държавните вземания от прочутия Узунджовски панаир, от пазара в Пловдив и т.н. След избухването през 1853 г. на Кримската война Раковски се хвърля в передната си благородна, почти самоубийствена „афера“! Назначен на висока позиция като преводач в щаба на османската армия, заедно със свои съмишленици изгражда разузнавателна мрежа, която да осведомява руското командване за действията на противника. Разкрит по случайност, е арестуван и осъден на смърт. Подобно на герой от приключенските романи, успява да избяга. Нещо повече, организира малка чета в самата турска столица Цариград, като се ползва с тайната подкрепа на други българи. На практика не става дума за хайдушка дружина, а за военно-разузнавателна единица, начело на която Раковски няколко месеца обикаля Източна Стара планина.

Създаването на Първата българска легия в Белград през 1862 г. е едно от най-ярките постижения на Раковски като революционен водач и политик. Значението на Легията за развитието на българското националноосвободително движение е изтъквано неведнъж, защото става дума за истински обществено-политически феномен. Легията на Раковски е школата, в която израстват Стефан Караджата, Матей Преображенски, Христо Иванов Големия, Иван Кършовски, Христо Македонски, Димитър Попгеоргиев Беровски и десетки други борци за българската свобода. А в първата ѝ редица е бъдещият Апостол на свободата Васил Левски, най-яркият продължител на делото на Раковски. В своя „Белградски план за освобождение на България“ Раковски предвижда създаване на военно формирование от около хиляда въоръжени българи. Изграденият в Сърбия „полк“ (названието „Легия“ се налага през лятото на 1862 г.) трябва се превърне в основата на истинска армия. Задачата е, навлизайки в България, тази добре екипирана и обучена военна сила да вдигне на въстание българите от двете страни на Стара планина, след което да достигне старата столица Търново и да обя-

ви възкресението на свободната българска държава.

Още през есента на 1861 г. Раковски започва кампания за набиране на доброволци и финансови средства, влизайки във връзка с българите в Браила, Букурещ, Виена, Одеса... Създадените в Цариград и някои български градове „тайни дружинки“ изпращат хора в Белград, идват стотици доброволци от Мизия, Тракия и Македония, от Бесарабия, емиграцията в Румъния и самата Сърбия. Възприетият „модел“ на военно строителство е предопределен от самите условия – в състава на бъдещия „полк“ влизат т.нар. Авангард под пряката команда на „капитан“ Раковски и четите на войводите Ильо Марков, Иван Кулин, Стоян Македонец, Ташко Петров, Цеко Петков... Някои изчисления показват, че през пролетта–лято на 1862 г. Раковски е можел да разчита на потенциал от около 1200-1500 бойци. За съжаление, информацията за т.нар. Първа българска легия (както изглежда, това название се налага едва през лятото на 1862 г.) е оскъдна, което води до спорове за нейната численост. В новооткритите от О. Събев османо-турски документи се съдържа изключително важната и дори сензационна информация, че през зимата-пролетта на 1862 г. Раковски пътува до Белгия, лично закупува оръжие за 1500 души и „... го раздава на войниците си...“

Наред с примера на „Хилядата“ на Джузепе Гарибалди и въстанието в Сицилия през 1860 г. пред очите на Раковски е изграждащата се в Сърбия „Народна войска“ и други образци на тогавашното военно дело. С навлизането си в поробените български земи Легията е трябвало да задейства масова мобилизация, като бъдат изградени и въоръжени сили по места. На практика този модел на изграждане на въоръжени сили е продължен и доразвит от Васил Левски и неговите съратници, но като „революция на място“, в самата България.

Легията е първообраз не само на армията, но и на свободната българска държава. Най-важната институция е учреденото от Раковски „Върховното началство“ – своеобразен военен щаб, но и „Привременно правителство“, в чийто състав влизат някои от авторитетните участници в Легията. Факт са и представителните елементи на държавността – знаме, печат, униформи, други символи и практики. Държавен глава „в изгнание“ е самият Раковски, възприеман от чужди и свои като потенциален „княз“ на свободна България. Знаем за избухналите спорове предвид представител-

ните разходи, правени от „народния войвода“, възприети от някои негови съратници като израз на тщеславие. Наистина, „капитан“ Раковски се е движел в Белград с файтон и почетен ескорт от „гвардейци“, облечен „... в старобългарска униформа /.../, с бял калпак на челото със златогривий лъв...“, в „... мундир от червено сукно...“ Когато през юни 1862 г. начело на хората си се включва в сраженията в Белград, Раковски е „... на кон, със сабя в ръка, облечен в старобългарска царска дреха...“ Тези „салтанати“ дразнят представителите на интелигенцията, но, трябва да признаем, че правият е именно Раковски! Прав, е защото съзнава смисъла на Легията по-добре от всички и е воден от идеята, че не е командир на доброволци или наемни войници, а политическа фигура, олицетворяваща изграждащите се „в движение“ българска армия и държава.

На 7/19 септември 1862 г. сръбските власти разпускат Първата българска легия. Дори и в този тежък момент желязната воля и вроден усет за историята дават сили на Раковски да постъпи като държавник. Той благодари на своите войници за самоотвержената служба и окуражава младите патриоти, че скоро ще дойде часът за ново свикване под знамената! В своята реч пред тях откроява най-важното – цивилизованият свят вече е видял, че българите не са покорна „рая“, а европейски народ, който се стреми към възкресяването на своята погинала държава. Въпреки отстъплението на Сърбия от идеята за съюз с българите във времето на Първата легия, Раковски продължава да действа за постигането на балканско единодействие. Установява близки връзки с управляващите среди в Черна гора и като таен пратеник на сръбския княз Михаил Обренович посещава Атина. Контактите му с гръцки политици, както и с представители на европейските държави в гръцката столица още веднъж ни убеждават в качествата на Раковски като дипломат.

От есента на 1863 г. до края на живота си през октомври 1867 г., като изключим някои кратки прекъсвания, Раковски пребивава в Румъния. Именно там издава вестниците „Будущност“ и „Бранител“, работи върху нови книги, но отделя най-много енергия за организирането на революционните сили в емиграция. През февруари 1866 г., когато Румъния е разтърсена от тежка вътрешна криза, заплашваща с турска военна намекa, румънските политици предлагат съюз с българите, водени от Раковски. Възниква идеята за нова „легия“, организирана с румънска помощ, като бъдат съ-

брани 10 хиляди български доброволци, които при конфликт да воюват на румънска страна. Румънските управници обаче се опасяват от авторитета и влиянието на Раковски, като успяват да привлекат неговия помощник Иван Касабов... Раковски е принуден да търси убежище в Русия, а когато се завръща в Букурещ осъжда постъпката на Касабов и създадения от него ТЦБК (Таен централен български комитет). „Патриархът“ на революцията организира около себе си радикалните сили, вкл. войводите Панайот Хитов, Филип Тотю, Хаджи Димитър, Стефан Караджата, Христо Македонски, Иван Кършовски и др. Така е създадено „Върховното българско тайно гражданско началство“ (ВБТГН) – българско правителство в изгнание. Раковски изработва „Привременен закон за народните горски чети за 1867 лято“, а след него и „Закон за българското народно въстание“. Така наречената „четническа тактика“ на Раковски често е възприема едностранчиво. Не бива да се забравя обаче, че четите са замислени като военно „ядро“, което да бъде катализатор на въстанието в самата България. От друга страна, бидейки модерно мислещ човек с демократични убеждения, Раковски развива идеята за върховенството на гражданската власт над военната. И още нещо, което трябва непременно да бъде подчертано – според Раковски и неговите съратници българското „върховно началство“ (правителство) не трябва да бъде поставено в зависимост от чужда държава. В крайна сметка, основоположникът на националната революция достига до убеждението за самостоятелността на българското освободително движение, което не трябва да разчита на руска, румънска, сръбска или друга външна помощ. За нещастие, патриархът на българската национална революция умира от туберкулоза в разцвета на силите си (9 октомври 1867 г.). След Освобождението костите му са пренесени в София, отначало се пазят в църквата „Света Неделя“, а днес са в специално изградения в негова памет пантеон в родния му град Котел.

Въпреки че приведохме редица свидетелства за всепризнатия авторитет на Раковски, нека хвърлим още един поглед към оценката на неговите съвременници. Войводата Панайот Хитов споделя, че трудно ще се намери „... други Раковски...“ и е „... признателен към Раковския труд и състрадания за народа си. За това мисля, че сме длъжни да опишем колкото са може по-точно неговия живот относно неговото родолюбие...“ При учредяването на Българското книжовно дружество в Браила през 1869 г. Николай Тошков, „ли-

дерът“ на одеските българи, заявява, че България „... се нуждае от Раковсковци...“, а не от кабинетни учени... За поборника Иван Цанков „... Раковски не беше обикновено простосмъртно човешко създание, а велик гений, свише възплъщение от духовете на най-учения в старо време български княз Боян – поет и астроном, на цар Крума, Симеона и Самуила... Аз не мога да си въобразя бъдещият народен историк къде и като какъв ще постави великия Раковски!“ В писмо до Раковски охридският учител Яким Маленков му съобщава, че е записал името му „... в черковната кондика, за да се споменава на вечни времена...“ заедно със светците в израз на благодарност „... за пламъка, който носите в душата си за нашия народ и за нашия бащин език...“ Както обръща внимание проф. Н. Жечев, като кореспондент на един руски вестник Любен Каравелов пише: „Раковски е може би единственият в наше време, който гласно и публично защитава българските интереси ... „Дунавски лебед“ събира симпатии със самата си поява, като защитник на интересите и правата на народа, с горещия патриотизъм на Раковски, достигаш понекога до фанатизъм...“

Може да продължим с думите на още следовници на „народния войвода“, но нека цитираме казаното от Добри Войников: „Най-великият ни народен мъж Георгий С. Раковский /.../ е наистина една гордост народна за всеки българин... Той вдъхна на българският народ, а най-паче на младите синове на България чувството за любов към Отечеството /.../, пожертвува всичкото си състояние, младост, най-сетне и животът си за същото добро... Твоето име Георгий С. Раковский (Македонский) ще ся напише като преобразовател на България със златни слова, заедно с имената на нашите славни царе Крума, Симеона и други слънца на България!“

Надали е необходимо да привеждаме още доказателства както е Раковски не само за своите привърженици и последователи, но и за немалкото негови опоненти и противници. Авторитетът му е висок и в международен план, но си струва да се запитаме как е възприеман от османските власти? Още от петдесетте години на XIX в. до смъртта му Раковски е обект на системно следене, както и на ред опити да бъде екстрадиран и предаден на правителството на Османската империя от властите в Австрия, Сърбия и Румъния. На основата на новоткрити османо-турски документи О. Събев стига до основателния извод: „Раковски се превръща още приживе в легенда не само за българите, но дори и за османските власти.

В документацията от 60-те години на XIX век той е определян с турската дума от арабски произход „махуд“ (ma'hud). Думата означава „известен“, „всеизвестен“, „прословут“, но специфично се използва в негативна конотация – в смисъл на „печално известен“, „с лоша слава“, „с лошо име“. Натрупал в очите на османските власти достатъчно негативна слава заради многобройните си провинения и неприемливата за тях революционна и издателско-пропагандаторска дейност, отгук нататък в османските документи, наред с фамилията му, той почти неизменно ще бъде наричан именно с това определение, както и с определението „прочут бунтовник“ (müfsid-i meşhur)...“

* * *

Често в нашите представи за българското Възраждане доминират противоречията между „хъшове“ и „граматици“, сблъсъците на „лудите глави“ с „кротките“, склонни към конформизъм представители на различни съсловия. Такива противоречия и дори конфликти, разбира се, са съществували. Ако оставим настрана емоциите, извираща от възрожденската ни поезия и публицистика, ще видим, че много по-силно се оказва взаимодействието между революционното и еволюционното направление в българското общество. Пресечната точка между наглед непримиримите „партии“ е отношението към образованието и културния възход на българския народ, от което естествено следват идеите за политическо представителство, автономия, независимост... И е особено показателно, че водачите на националната революция са не само политически лидери, организатори на чети, съзаклятия, комитети и въстания, но и ярки просветители, а и учители и хора на словото и перото.

Няма да изреждаме имената на „армията“ от възрожденски „даскали“, включили в революционното движение в продължение на десетилетия – те са стотици, а ако прибавим българското освободителното движение в Македония и Източна Тракия след 1878 г., още повече. В създаваните от Левски и неговите сподвижници комитети присъствието на местния учител в съответното селище е почти задължително! Същото се случва и при изграждането на Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация от Гоце Делчев, Даме Груев и техните сподвижници. Същото може да кажем и за литературата и възрожденската ни журналистика. Първият пример обаче е Раковски! На него дължим истината, че „нашата свобода от нас зависи“, че нейното извоюване ще се осъществи със

силата на „пресата и сабята“, т.е. със съзвучието на културно-просветното израстване и въоръжената борба.

Стремежът към просвещението на „милия български род“ е една от най-ярките характеристики на Раковски. В своите вестници той отделя подобаващо внимание на учебното дело. Още в „Българска дневница“ през октомври 1857 г. дава висока оценка на „... достопохвалните жители на град Русе, /които/ стараят се всеусърдно да установят пристойно учебно заведение в този крайдунавски знаменит град, не само за научение мъжскаго пола, но и за нужно е още и необходимо образование нежнаго пола, без което не може бити общо просвещение едного народа...“ – една твърде смела и прогресвна за времето си позиция. През 1858 г. Раковски оказва решителна и действена подкрепа на сънародниците ни от Бесарабия за създаването на българското „Народно централно училище“ в Болград. И съвсем заслужено днес Болградската гимназия носи неговото име. В писмо от 1860 г. Раковски заявява: „... Не видях по-способен човек за наука освен българина...“

Личност с европейски виждания, Раковски решително надскача чисто „школските“ мащаби на съвременното му просветно дело в българските земи. Още през 1856 г., когато пребивава в Нови Сад, тогава в Австрийската империя, заедно с първия си вестник „Българска дневница“ той замисля създаването на „Българско Учредничество“ – институция, която да издава популярна литература и учебници за българските училища, като за целта привлечен най-добрите автори. През 1857 г. Раковски издава „Позив на спомоществование за учреждения на една Българска книжевна община в Галац“, където четем: „Човек без учение и наука е мъртъв наравно...“, както и че цивилизованите „учени народи... са били щастливи да се украсят със своя наука и умно образование...“ Така именно Раковски дава идеята, осъществена в Браила през 1869 г., само две години след смъртта му – създаването на „Българското книжовно дружество“ (преименувано през 1911 г., вече в София, столицата на свободна България, като Българска академия на науките). Първото заседание на учредителите е именно в Галац, но поради подозренията на местната полиция продължава работата си в съседния град Браила. Както е известно, хората от революционното крило на емиграцията, вкл. Любен Каравелов, Васил Левски, брат му Христо Кунчев, Бранислав Велешки (македонски българин, телохранител на Раковски), и др.,

са сред учредителите на дружеството.

Дейността и творчеството на Раковски са тясно свързани и с едно толкова оригинално културно-просветно явление, каквото е българското възрожденско читалище. Книгите на Раковски и особено неговият вестник „Дунавски лебед“ се сред факторите, засилили изключително много влиянието на читалищното дело. И съвсем в реда на нещата, в много случаи именно читалището в даден български град или село се превръща в ядро на „революционен кръжок“, а по-късно и в гражданска структура, тясно свързана с комитетите на Васил Левски. Така например е в Тетевен, където председател на читалището и същевременно на революционния комитет е хаджи Станьо Врабевски – много богат и образован българин, който е притежавал „Горски пътник“ с автограф на Раковски... Да не пропускаме и създаденото по идея на Раковски знаменито читалище „Братска любов“ – основният културен, а и политически клуб на българската емиграция в Букурещ.

Нека кажем няколко думи и за поезията на големия „Котленец“, на първо място за мащабната и програмна поема „Горски пътник“, а и не само нея... Наистина, „ахилесовата пета“ на литературното творчество на Раковски е езикът, по-скоро неговата утопична страст да възроди старобългарското слово, най-малкото да го „имплантира“ в съвременния му новобългарски език. И въпреки това, тази поезия – както революционната, така и онази, която е посветена на природата, любовта, носталгията по родния край, има своите горещи почитатели и последователи, сред които е и Васил Левски. Влияние от поезията на Раковски, да не говорим за публицистиката, изпитва и Христо Ботев, въпреки че това остава почти неизвестно на днешния българин.

За Раковски историята, литературата, фолклорът, изобщо хуманитарното знание, не е само „кабинетно“ занимание. Ерудитът, ученият, журналистът, поетът се чувства призван да работи в името на другите, за просвещението на своя народ. През 1858 г. в Одеса, където разработва своя „Първи план за освобождението на България“ и година по-късно издава своя знаменит „Показалец“ (наръчник по етнография и история), Раковски е назначен за възпитател в една от одеските гимназии. С невероятната си енергия, знания и огнено слово той разпалва патриотизма у младите българи, учещи в града. Част от тях временно прекъсват учението си, за да заминат за Белград и се включат в Първата българска легия. Заедно

с Легията в Белград „капитан“ Раковски създава импровизирана лектория, която се превръща в „неформално“ неделно училище и своеобразен дискуссионен клуб. Както разказва Христо Иванов – Големия, „... Започнах пак да ходя при господин Раковски (...) Видях ази, че се събират всички българчета при него от училищата и им приказва за българската история (...) Той им заръча да ходят всяка неделя при него...“ Наред с тези „открити уроци“ по история Раковски е казал: „Сберете се и приказвайте на български, да не забравите матерния си език!“ Христо Големия чистосърдечно заявява: „Слушам и ази (...) и хванах да ставам и аз да ми е слободна България...“, споделяйки възторга си от „Горски пътник“ и „Асеневата история“ („Няколко речи о Асеню Първому, великому царю българскому и сыну му Асеню Второму“) на Раковски, издадена в Белград през 1860 г.

Подобни прояви Раковски има неведнъж и в Румъния, като изнася публични лекции и пред студентите в престижното медицинско училище в Букурещ. Ерудираният българин влиза в разгорещени дискусии в привържениците на великогръцката „мегали идея“, като винаги излиза победител! Нека припомним неговата емоционална, но и дълбоко аргументирана позиция срещу „... убийствената руска политика...“ на масово преселване на българи в пределите на империята, която обезкървява нашия народ. Издадена през 1861 г., тя разкрива нанесените поражения на демографското състояние на българския народ при руско-турските войни през XIX в. По същия начин Раковски, независимо от своите политически планове за общи действия със Сърбия, към опитите за асимилация на българското население в попадналите в пределите на Сърбия български околии в Поморавието.

Научните занимания на Раковски в областта на езикознанието, историята, етнографията, фолклористиката често са определяни като израз на революционна романтика, патриотизъм и „просветен национализъм“... Разбира се, съществена част от неговите научни възгледи и теории днес не се приемат от академичната наука. От друга страна обаче, ако поставим трудовете на образования българин в контекста на самата епоха, с изненада ще установим, че в повечето случаи те са на равнището на тогавашната европейска и световна наука... Не на последно място, като напълно „модерен“ човек, Раковски проявява силен интерес към историята, културата и съвременното състояние на близки и далечни страни, вкл. към

Индия – „перлата в британската корона“. Неговият дълбоко хуманизъм прави читателите на вестниците му съпричастни към каузата на други страдащи страни и народи, извеждайки на преден план общочовешките ценности.

Наричан по традиция „патриархът на националната революция“, Раковски не само е основоположникът на модерната българска политическа мисъл, но и на армията, дипломацията, държавността, какво ли не още... Именно на него дължим нашето национално знаме, образът на гордия лъв като символ на България, а дори и клетвените думи „Свобода или смърт!“ Именно Раковски – политикът, интелектуалецът, големият „български европеец“, сочи на своите съвременници и бъдещите поколения българци най-висшата светска добродетел: „Любовта към Отечеството...“

ЛИТЕРАТУРА

Арнаудов, М. Георги Ст. Раковски (Живот, дело, идеи). София, 1932.
Архив на Г. С. Раковски, т. I. Писма и ръкописи на Раковски (под ред. на Г. Димов). София, 1952; т. II. Писма до Раковски 1841-1860 (под ред. на Н. Трайков). София, 1957; т. III. Писма до Раковски 1861 (под ред. на Н. Трайков); София, 1966; т. IV. Писма до Раковски 1862-1867 (под ред. на Н. Трайков и В. Трайков). София, 1969.

Бакалов, Г. Г.С. Раковски. Плевен, 1934.

Велики, К. Под знамето на свободата. София, 1976.

Георги Стойков Раковски – 200 години безсмъртие (Материали от Научна конференция с международ. участие, 12-13 април 2021 г.) София, Военна академия „Г. С. Раковски“, 2021.

Елдъров, Св. Революционната идеология на Раковски и Левски и освободителните борби на македонските и тракийските българи.– „Епохи“, 2021, кн. 3 (Тематичен брой „Многоликият Раковски“), 89-101.

Жечев, Н. Личността и делото на Георги Раковски през погледа и оценката на неговите съвременници.– „Епохи“, 2021, кн. 3 (Тематичен брой), 7-23.

Иванов – Големия, Хр. Спомени. София, 1984.

Караиванов, Н. Георги Раковски и българите от Бесарабия и Одеса. София, 2021.

Константинов, Г. Раковски и българската революционна идеология. София, 1939.

Максимов, Ст. С.С. Раковски. Бургас, 1936.

Митев, Пл. Георги Стойков Раковски като идеолог на българското

националноосвободително движение.– Георги Стойков Раковски – 200 години безсмъртие (Материали от Научна конференция с международно участие, 12-13 април 2021 г.) София, Военна академия „Г. С. Раковски“, 2021, 21-25.

Павлов, Пл. Левски – другото име на Свободата. София, 2017 (2018).

Павлов, Пл. Още веднъж за контактите между Раковски и Левски.– Българско Възраждане (Идеи, личности, събития), т. 17 (Сб. от научна конференция „Градът Ловеч като център на БЦРК, столица на Васил Левски и роден град на поборника Тодор С. Кирков“, 2021). Ловеч, 2022, 6-14.

Пенев, Б., М. Арnaudов, А.П. Стоилов. Г. С. Раковски (По случай петдесетгодишнината от смъртта му). София, 1917.

Петров, Б. Биография на Георги Стойков Раковски. София, 1910.

Романски, Ст. Заговорът на Г. С. Раковски (Георги Македон) в Браила през 1842 г. – Сборник на БАН, кн. XIV. Клон Ист.-филолог. и философ.-общ., 9. София, 1921.

Раковски, Г.Ст. Съчинения в 4 тома (Под ред. на В. Трайков, К. Топалов, Св. Гюрова). София, 1983-1988.

Раковски, Г.Ст. Страници от творчеството му. София, 1972.

Ровняков, А. А. В борбе за свобода България. Москва, 1980.

Сідэлнїков, С.І. Болгарський революціонер Георгій Раковський. Харків, 1959.

Страшимиров, Д. Архив на Възражданието. София, 1908.

Събев, О. Документи за Георги Раковски в османските архиви. София, 2022.

Топалов, К. Поетът Раковски.– Епохи, 2021, кн. 3 (Тематичен брой), 24-34.

Трайков, В. Георги Стойков Раковски. Възгледи, дейност и живот, т. I-II. София, 1968.

Трайков, В. Георги Стойков Раковски (Биография). София, 1974.

Трайков, В. Георги Стойков Раковски. Документален летопис (1821-1867). София, 1990.

Хитов, П. Фамилиарни забележки. Спомени (XVIII в. – 1877 г.). Под ред. на В. Антонова и И. Жейнов, Русе, 2003.

Цанков, Ив. Спомени от миналото (По случай 50-годишнината от смъртта на великия патриот Георги Стойков Раковски). София, 1917.

Цветков, А. Г.С. Раковски. София, 1949.

Шишманов, Ив. От Паисий до Раковски. София, 1943.